

galom is társult: nálunk is sorra terjedtek el olyan fák és cserjék, amelyekről korábban csak a botanikusok hallottak. Nagy lendületre kap az üvegházak építése is. Ez a növénygyűjtési láz vezetett az ún. gyűjteményes kertek kialakulásához, melyeknek elsősorban növényhonosítási, s kevésbé kertépítészeti, esztétikai szerepük volt (pl. jeli arborétum).

Kevés eredeti tervrajz, térképlap, ábrázolás és leírás maradt fenn ezekből az időkben, így elég nehéz meghatározni azoknak az alkotóknak a körét, akiknek a nevéhez fűződnek ezek az emlékek: *Charles de Moreau, Bernhard Petri, Heinrich Nebbien* nevét lehet kiemelni az itt működő építészek, kertépítészek közül.

Feltehetőleg gyakran tervezték meg a parkot a kastély építései is (*Pollack Mihály, Ybl Miklós*). Néhány főúri család és

kiemelkedő személyiség – az *Esterházyak, Széchenyiek, Viczayak, Károlyiak, Erdődyek, Zichyek*, illetve *József nádor* – is elévülhetetlen érdemeket szerzett az új kertépítészeti stílus elterjesztésében.

A kiállításon kronologikus sorrendben, nagyméretű színes fényképeken mutatjuk be a legjelesebb parkokat, rövid történeti ismertetéssel. Néhány korabeli tervrajz, ábra, festmény, illetve szökőkutak, padok és növények idézik fel a történeti hangulatot. Most először sikerült egy színvonalasabb kiadványt is megjelentetni az ünnepélyes megnyitóra.

Mint a korábbi alkalmakkor is, a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Tájépítészeti, -Védelmi és -Fejlesztési Kar oktatói és hallgatói segítettek megszervezni és sikerre vinni a kiállítást.

J. Szikra Éva

Hittudományi kézikönyv kezdőknek és haladóknak

Valamikor 1949 körül a hazai politikai és tudományos élet bölcs irányítói úgy határoztak, hogy a teológia nem tudomány, hanem valami sajátos átmenet a filozófiai idealizmus és irracionálisizmus, valamint a reakciós klerikalizmus és kárhuzatos babonaság között, amelynek többé nincs helye a szocializmus építésének nekigyürköző szellemi életünkben. E nagylátó döntés eredménye közismert: a hittudomány még ma sem bevett és megbecsült egyetemi és akadémiai stúdium, műveltségünkben pedig drámai módon és mértékben koptak ki a hit dolgai.

Ilyen előzmények után felbecsülhetetlen a jelentősége annak, hogy olyan, színvonaláról közismert laikus kiadó, mint az Osiris, vállalkozott arra, hogy egyetemi tankönyvei sorozatában egy teológiai bevezetésnek is helyet adjon. Újszülött angolmán világunkban – ők tudják, hogy miért – éppen *Alister E. McGrath* munkájára esett a választásuk, az elegáns, kívánatos küllemű kötet megjelenése azonban mindenképpen fontos szellemi esemény, amelyet, reméljük, hogy több hasonló fog követni. McGrath egyébként előszava szerint tökéletesen tisztában volt vállalkozása nehézségeivel, s amit létrehozott, az egy korrekt,

információkban gazdag, szerkezetileg jól felépített munka, amely a keresztény hit első áttekintésére kétségkívül alkalmas, bár helyenként szívesen feltételezném azt, hogy a hazai olvasók tájékozottsága még ma is jelentősen meghaladja azt az előzetes tudást, amit a szerző angolszász világában közönségéről gondol. Ebből a kötet szerzői szándéktól eltérő használatának valószínűsége is következik: lehet, hogy az angol vagy az amerikai fiatal akkor veszi McGrath munkáját a kezébe, ha teológiai stúdiumokra készül, idehaza azonban inkább a nem teológus, a bölcsész, a hit dolgai iránt érdeklődő laikus, a művelt

nagyközönség, az igényes pedagógus számára jelenthet e munka szellemi tájékoztatást, a hittani tanulmányokhoz azonban ez a könyv magában még előkészületnek sem elegendő.

Magával a mű anyagának töredékességével, részlegességével és nagyon is alapfokú jellegével előszava bizonyosságra szerző is tisztában volt, sőt pedagógiai megfontolásokra hagyatkozva tudatosan vállalta is azt. Ez a szándék magyarítja azt is, hogy a munka a tárgyalt anyagot először elmélettörténeti módon közelíti meg, majd erre építi a hitforrások számbavételét és a dogmatikai értelmezés fogalmi építményét. Ami az első főrészt, a történeti és elmélettörténeti bevezetést illeti, talán nem lett volna túlságosan merész, ha McGrath magának Jézusnak az alakjával és tanításával, az apostoli ősegyház korának vizsgálatával kezdi áttekintését, az a megoldás viszont, amely a patrisztikus kor történéseit néhány gondolkodói portré és dogmatikai döntés felvillantásával oldja meg, igen termékenynek és áttekinthetőnek bizonyul. A tartalom és az arányok tekintetében sokkal avatatlanabb kézzel íródott, amit a középkorról olvashatunk: szerzőnk a skolasztikáról már-már a komolytalanság határát

súroló hangon beszél, a fontosat a lényegtellel keveri, *Rimini Gergely* módfelett jelentéktelen alakját fontosként, a *Szent Tamásé* mellett emlegeti, míg igen jelentős

elmékről hallgat, a reneszánsz kritikai jelentőségét pedig a középkorral kapcsolatos szűkszavúsága fényében erősen túlértékeli és túldimenzionálja. A reformáció korával foglalkozó részekben viszont a protestáns szerző hitvallásos elfogultságát és egyoldalúságát érezzük: a hitújítás és képviselői felértékelése önmagában még bocsánatos bűn volna, ha maga a szöveg nem sugallná azt a meggyőződést is, hogy a reformáció az igazi, az eredeti kereszténység helyreállta, természetes és történetileg pozitív fejlemény – ami egy reformált hittankönyvbe talán illik, de egy tárgyilagos (és egyetemes) teológiai bevezetés esetében nehezen elfogadható, amiként az a megállapítás is, hogy a keresztény teológia legtermékenyebb periódusa *Luther* és *Kálvin* működése, hiszen másoknak erről nagyon is más a véleménye. Ezek után már aligha meglepő,

hogy a modern teológiatörténet McGrath értelmezésében protestáns teológiatörténet. A katolicizmussal szembeni „ellenérzés” víziója a harmadik világot emlegetve vagy szerzői álom, vagy súlyos aránytét-

Ami az első főrészt, a történeti és elmélettörténeti bevezetést illeti, talán nem lett volna túlságosan merész, ha McGrath magának Jézusnak az alakjával és tanításával, az apostoli ősegyház korának vizsgálatával kezdi áttekintését, az a megoldás viszont, amely a patrisztikus kor történéseit néhány gondolkodói portré és dogmatikai döntés felvillantásával oldja meg, igen termékenynek és áttekinthetőnek bizonyul. A tartalom és az arányok tekintetében sokkal avatatlanabb kézzel íródott, amit a középkorról olvashatunk: szerzőnk a skolasztikáról már-már a komolytalanság határát súroló hangon beszél, a fontosat a lényegtellel keveri, Rimini Gergely módfelett jelentéktelen alakját fontosként, a Szent Tamásé mellett emlegeti, míg igen jelentős elmékről hallgat, a reneszánsz kritikai jelentőségét pedig a középkorral kapcsolatos szűkszavúsága fényében erősen túlértékeli és túldimenzionálja.

vesztés, az a megállapítása pedig, hogy a modern (protestáns) teológiában a német hittudomány helyett Amerikáé lett a vezető szerep, vagy a teológia fogalmának félreértését feltételezi, vagy egyszerűen nem igaz. Az újkori teológiatörténet vizsgálatakor számomra érthetetlen, hogy mit keres az anyagban a marxizmus, miért érti és magyarázza félre a szerző a modernizmus fogalmát és miért nem tudósít minket arról, hogy modern katolikus gondolkodás, például neoskolasztikus eszmeiség is létezik. McGrath számára a dialektikus teológia neortodoxia név alá rejtőzik, *Bultmann* és ami utána van, az pedig semmivé lesz. Komoly aránytévesztés, hogy helyette van Isten, halott teológia, feminizmus, posztmodern, színes teológia és posztliberalizmus, az általa akceptált modern katolicizmus pedig azt a forradalom-teológiát jelenti, aminek katolicitása és teológia-mivolta manapság köztudottan kérdéses. Ugyanez az aránytévesztés megfigyelhető a szerző által emlegetett gondolkodók esetében is: *Daly*, *Bonino* vagy *Cone* egy amerikai teológiai bulvársajtó nagyságai csupán, akiket *Schleiermacher*, *Barth* vagy *Pannenberg* mellett emlegetni igen merész dolog. A kötettel kapcsolatos gondjainkat csak fokozza, hogy az anyag tolmácsolásában a fordító is bakot lött néha: a szerzetesrend nem „vallási rend”, ha pedig *Roberto Bellarmini* nevét nem tudjuk hibátlanul leírni, legalább azt kellene tudnunk, hogy a bíborosokat nem választják, hanem kinevezik (kreálják). Illendő volna tudni azt is, hogy *Marx* hivatkozott művének címe *Gazdasági-filozófiai kéziratok*, a szövegben emlegetett német, spanyol és más boldogtalan szerzők műveit pedig megadnunk, még csak tévedésből sem angolul (ezt McGrath tehette meg a maga angol szövegében, de attól még *G. Gutierrez* műve nem *Theology of Liberation*, hanem *Teología del Liberación*, és *Schleiermacher*, *Otto* vagy *Pannenberg* sem angol könyveket írt).

McGrath könyvének második, az előbbinél terjedelmesebb része a teológiával mint tudománnyal és annak forrásaival

foglalkozó számvetés. Kár, hogy már az elején azt olvassuk, hogy e teológia *kizárólagos* forrása a Biblia, hiszen ezt csak a keresztények kis hányada, a protestáns kereszténység hívei vallják, azt pedig, hogy a katolikus felfogás is közelít manapság ehhez a nézethez, el sem tudom gondolni, hogy a szerző honnan veszi. Az a terminológia is vitatható, amely rendszeres teológiáról beszél, bár a keresztények többsége ezt dogmatikának nevezi, s máshol is illendő lett volna a hittudomány rendszerének alapfogalmait felekezeti változataiban is jelezni. Ugyancsak kár volt Aquinoi Tamás hitfelfogását odáig banalizálni, hogy az elmarasztalólag legyen összevethető Luther felfogásával. Tömör és szakavatott viszont az az összefoglalás, amit Isten Igéjéről, a teológia forrásaként felfogott *Bibliáról* kapunk, azzal a csekély szépséghibával, hogy fontos német munkák itt is angol címükön, azaz félrevezető vagy a magyar olvasó által nehezen azonosítható formában szerepelnek. A teológia forrásaiként felfogott értelem McGrath felfogásában erősen felnagyítottnak tűnik, a hagyomány viszont lekicsinyelt értékű, és figyelmen kívül marad az a tény is, hogy a kettősforrás-elmélet az ortodox és a katolikus kereszténységben olyan dogmatikai alapon nyugvó végérvényes tanítás, amelyet például a II. Vatikáni Zsinatnak eszében sem volt kiigazítani.

A könyv harmadik része a tanítás rövid foglatát adja az olvasó számára. Isten e szerint háromszemélyű egy, személyes, szenvedhető és mindenható: kár volt viszont még a fejtegetés elején McGrath-nak azon töprengenie amúgy feminista módon, hogy vajon Isten férfi-e vagy talán nő, hiszen ez a kérdés nem a dogmatika, hanem a divatos tengerentúli értelmetlenségek körébe való. A következő nagy téma a Szentháromság dogmatikai értelmezése, ám hogy e dologban a mértékadó véleményeket *Szent Ágoston*, *K. Barth*, *R. Jenson* és *J. Macquarrie* képviselné, a Barth megközelítése pedig egyenesen egyedülálló volna, azt aligha tudom elfogadni. Ízléses tárgyilagosságról különben sem árulkodik az, hogy McGrath a *leg-* szócskát szinte

mindig Luther, Kálvin és Barth nevével kapcsolja egybe, az utóbbi mértéktelen felértékelése pedig még a mai protestáns teológiatörténet világában is szellemi baklövésnek látszik. Korrekt és kiváló viszont a krisztológiai rész, talán azzal az egyetlen szépséghibával, hogy A. Schweitzer korszakos művét (*The Quest of the historical Jesus*) nem volna szabad úgy magyarítani, hogy *A történeti Jézus-kutatás*, mert az erősen mást jelent, azt pedig még viccként sem kellene leírni, hogy – talán – Bultmann Jézus-megközelítése éppen a *Vermes Gézáéval* összevetve hitetlen.

A keresztyén dogmatika üdvtani részének rövid összefoglalása után ismét hitvallást és olvasót próbáló rész, az emberi természetéről, a bűnről és kegyelemről szóló fejtegetés következik. Amit ezekről és a predestinációról McGrath ír, bántóan egyoldalú, olyan, mintha a kötet nem a keresztyén, hanem a keresztyén teológiába való bevezetésként értelmezné önmagát, s ugyanez a felekezeti partikularizmus járja át az egyháztani részeket is. Egy általános teológiai bevezetésben az is furcsa, ha a szerző a szentségtani részben nagy természetességgel két szentségről beszél, alig említve, hogy a keresztyének többsége közel kétezer éve a szentségek számát hétben határozza meg, s a protestáns felfogás ehhez képest viszonylag újkeletű beszűkítése a keresztyén tanítás tágabb elveinek. Az előbbieknél megint kiegyensúlyozottabb a keresztyéniségről mint a világ vallásainak egyikéről szóló rész, majd az eszkatológiai problémák rövid áttekintése, ami a könyv anyagát zárja.

Mindent egybevetve, hasznosan forgatható, de időnként angolszász és protestáns elfogultságokkal és egyoldalúságokkal megtűzdelt mű McGrath könyve, s gyanítom, hogy a szerző néha nem igazán biztos kézzel tud fontos és nem fontos, klasszikus és ma felkapott eszmék és irányzatok között válogatni, a teológiatörténet tényeit

pedig gyakran felszínesen ítéli meg. McGrath más, apró gyarlóságai is mosolyt fakasztanak: ilyen Szent Anzelm elképzelt száz *dollárja*, vagy másutt az a megjegyzés, amely az előbbi képzavar és anakronizmus alapjául szolgáló kanti száz tallér tisztos példáját J. Macquarrie ötletének mondja vagy klasszikus teológiai gondolatokat tulajdonít mai, jószerével a nagyvilágban ismeretlen angolszász szerzőknek.

Elégedetlenkedő és maliciózus megjegyzéseim ellenére ugyanakkor ki kell mondanom, hogy a kötetet jó, hasznos, informatív és tisztességes munkának gondolom, amely a felekezeti, nyelvi és kulturális optika torzításai ellenére sikerrel szolgálja vállalt feladatát: bevezeti az olvasót a hittudomány sajátos, gazdag és színes világába. Apró elnézéseik mellett a fordító és a szerkesztő is komoly munkát végeztek. Talán egy dologért kár, hogy elmulasztották: az angol eredeti bibliográfiáját ki kellett és lehetett volna pótolni a magyarul is hozzáférhető irodalommal, s illő lett volna azokat az eredeti német, francia stb. adatokat is megadniuk, amelyekre a szerző angol fordítások birtokában joggal nem hivatkozott s talán érdemes lett volna a teológiai kifejezések magyarító jegyzékét is némileg kiegészíteni, kibővíteni a magyar olvasó kedvéért.

Végül szeretném hinni, hogy e teológiai tankönyvet más, hasonló, bibliai, dogmatikai, vallásbölcseleti munkák kiadása követi majd, segítve, hogy a hittudomány ismét elfoglalhassa helyét szellemi életünkben és a felekezetközi tájékozódás és párbeszéd világában.

McGrath, Alister E.: *Bevezetés a keresztyén teológiába*. Osiris Tankönyvek, Osiris Kiadó, Budapest, 1994, 440. p.

Horváth Pál